

Сергій ЮРІЙ

ТЕОРЕТИЧНІ ПОСТУЛАТИ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСІВ

Резюме

Обґрунтовано сутнісні риси міжнародних фінансів як невід'ємного атрибута розгортання та поглинання фінансів у межах національного господарського комплексу. Досліджено реальні фактори впливу зміцнення міжнародних фінансів і встановлено їх межі функціонування. Визначено типологічні ознаки міжнародних фінансів, окремі з яких азимутують до підсистеми економічного базису та сфери надбудови.

Ключові слова

Гармонізація бюджетної політики; Міжнародний валютний фонд; міжнародні фінанси; міжнародні фінансові організації; національний бюджет; податки; світове господарство; фінанси; фінанси зовнішньоекономічних зв'язків; фінанси міжнародних організацій.

Світове господарство – це складна, відповідно структуризована, ієрархічна система, що постійно вдосконалюється та набуває нових ознак. Цілісність цієї системи забезпечується глибиною розвитку міжнародного поділу праці, рівнем усупільнення виробництва і кооперацією праці. Зростаюче переплетен-

© Сергій Юрій, 2003.

Юрій Сергій, докт. екон. наук, професор, Тернопільська академія народного господарства, Україна.

ня національних економік та їх господарських механізмів веде до глобалізації світового розвитку. Вона проявляється у процесах формування планетарного інформаційного простору, світового ринку капіталів, товарів, робочої сили, а також у посиленні техногенного впливу на природне середовище через розширення й ускладнення взаємозв'язків і взаємозалежностей між державами. Унікальність глобалізації полягає у тому, що вона впливає практично на всі сфери суспільної діяльності.

Водночас практика світового господарського розвитку показує суперечливість, неоднозначність і нерівномірність економічних процесів, постійну зміну конкретних форм і методів їх реалізації та прояву. Специфіку сучасного світогосподарювання зумовлюють висока наукомісткість і технологічна складність виробленого продукту, а також поява так званої «нової економіки», сутність якої полягає у використанні нових знань, що стали самостійним фактором виробництва. Більше того, знання стали не тільки самостійним фактором виробництва, а й провідним у всій системі факторів. Це пов'язано з тим, що саме знання у вигляді інформації як систематизованих даних змінюють вигляд сучасного світу прискореними темпами. Тому не можна не погодитися з українськими економістами Є. В. Савельєвим та В. Є. Куриляк, які стверджують, що нова економіка – це виробництво і використання нових знань, перетворення їх на самостійний фактор виробництва, який відіграє провідну роль у системі факторів виробництва, і розвиток за «старими» законами, котрі діють по-новому, в нових умовах і за новими правилами, що зумовлюють прискорення розвитку [17: 25–38].

Стратегія розвитку суспільства базується, насамперед, на економічних факторах, що є найвизначальнішими у загальній сутності розвитку. Економічне зростання можливе, в першу чергу, за допомогою інформаційного сектора, ключове місце в якому посідають комп'ютерні та комунікаційні технології, що формують передумови для диверсифікації товарного асортименту і комп'ютеризації інших секторів виробництва. В країнах із розвинутою економікою такі чинники мають менші обмеження і більші можливості для саморозвитку. Однак у ринковій системі господарювання економічні відносини певною мірою регулює держава. Саме держава встановлює та контролює дотримання законів і юридичних актів, які регламентують господарську діяльність, відіграє головну роль у наданні основних суспільних благ, а також виконує певні функції, характерні для сучасного рівня суспільного розвитку – антимонопольне регулювання, захист прав споживачів, пенсійне забезпечення, соціальне страхування і стимулювання відповідних ринків, здійснює зовнішньоекономічне регулювання, здебільшого виступає учасником господарської діяльності. Отже, суспільство свідомо здійснює обмеження в окремих напрямках прояву економічних відносин, спрямовує їх розвиток.

Основним важелем, за допомогою якого здійснюються регулятивні аспекти економічних факторів, є фінанси. Саме фінанси свідчать про успіхи чи недоліки трансформації економічних процесів. Тому розроблення ефективних методів фінансової політики, особливо в міжнародних відносинах, їх реалізація на практиці змушують кардинально змінювати сталі погляди на фінанси та ви-

значати їх фундаментальність у контексті стратегічних завдань економічної розбудови України.

У сучасній економічній науці відсутня загальноприйнята концепція щодо сутності міжнародних фінансів та парадигми їх форм і характеру в світовому господарському розвитку, а це призводить до різного трактування фінансових атрибутів. Внаслідок цього важко виробити практичні рекомендації щодо реформування, або вдосконалення, фінансових чинників. Ось чому є нагальна потреба розкрити фундаментальні положення теорії міжнародних фінансів.

Першим кроком до всебічного обґрунтування певної економічної категорії є її аналіз відповідно до вимог принципу історизму, тобто дослідження змін, яких зазнавало трактування категорії залежно від динаміки реалій дійсності на мікро- та макрорівнях, у масштабі національної економіки, інтеграційних економічних об'єднань і світового господарства.

Фінанси – це категорія, що історично розвивається, набуваючи дедалі більше нових граней і відтінків. У науковий обіг термін «фінанси» вперше ввів французький професор Ж. Боден у 1577 р. у праці «Шість книг про республіку». Слово «фінанси» походить від латинського «finis», тобто кінець, закінчення, фініш. Воно вказувало на закінчення платежу, кінцевий розрахунок. У подальшому від терміна «finis» відокремилось слово «financia», що означало вже готівку, дохід, грошовий платіж. Уперше його практично застосували в Італії ще у XIII ст., зокрема, у Флоренції, Венеції, Генуї, де були добре розвинені торгівля, грошові та банківські розрахунки.

На ранніх стадіях розвитку держави не було розмежування між ресурсами держави і ресурсами її глави: монархи розпоряджалися коштами держави як своєю власністю. Із виділенням державної казни і повним відокремленням її від власності монарха (XVI – XVII ст.) вводяться в обіг поняття державних фінансів, державного бюджету, державного кредиту. Такі зміни привели до нового бачення суті фінансів. Платники податків поступово визнали за державою право отримання податків у міру того, як держава, в свою чергу, почала надавати послуги населенню і проводити ефективну господарську політику. У XIX ст. під фінансами почали розуміти сферу, що охоплює крім державних атрибутів також і сегменти виробництва, певні ринки, міжнародні стосунки, а в XX ст. додаються ще й чинники домашнього господарства.

Наступним кроком до пізнання суті фінансів є з'ясування об'єкта дослідження.

Визначальною складовою економіки будь-якої країни є її фінансово-кредитна сфера. Саме завдяки їй реалізуються інтереси кожної людини, кожного суб'єкта господарювання та держави загалом. Більше того, саме через фінансову сферу діють економічні стимули. Потреби людини – це стимул економічної діяльності, що забезпечує участь людини в господарських зв'язках. А оскільки економічний інтерес – це форма усвідомлення потреб, то інтереси трактуються також як причини, що спонукають до економічної діяльності. Виражаючи складне суспільне явище, фінанси наділені різними багатоплановими

сутнісними ознаками і формами прояву. Одна із найбільш наочних – це грошова. Саме гроші є квінтесенцією форм розподілу вартості створеного валового продукту. Вони надають фінансам кількісного визначення та якісної суті. Проте не вся маса грошей є фінансами. Відмінність полягає, насамперед, в об'єктивній історичній потребі виникнення вказаної категорії в розвитку суспільства. Якщо гроші є продуктом розвитку суспільного поділу праці й товарних відносин, то фінанси – це продукт розвитку влади, насамперед – держави.

З удосконаленням системи державного устрою різко збільшувались видатки на оборону, захист певних інтересів, соціальну сферу, охорону навколишнього середовища, а також на економіку тощо.

Значні розміри державних видатків зумовили збільшення дохідної частини бюджетів різних рівнів. Основним джерелом поповнення таких коштів стали податки. Саме податок є фінансовою клітиною [19: 12], що виникла задовго до появи таких фінансових категорій, як бюджет, державний кредит, державний борг та ін.

На основі податку розвивається вся складна структура фінансів, особливо державних. Саме фінанси зумовлюють рух частин чистого доходу в грошовій формі, для якої характерний нееквівалентний обмін. У сфері фінансів дія закону вартості обмежується законодавчо встановленими нормами розподілу чистого доходу, що впливає із суспільних потреб. Перерозподільчі важелі чистого доходу з допомогою фінансів значно оперативніші, не піддаються впливові закону вартості, й тому мають значно ширші можливості. Крім того, фінанси забезпечують узгоджену взаємодію нееквівалентного перерозподілу із системою економічного стимулювання.

Протягом ХІХ ст. відбулось нагромадження теоретичних знань про фінанси. Узагальнив їх професор В. А. Лебедев у праці «Фінансове право», де зазначив, що «з кінця ХVІІ ст. слово фінанси... почали розуміти як сукупність державного майна і як стан усього державного господарства. У значенні всієї сукупності матеріальних засобів, наявних у розпорядженні держави – її доходів, витрат і боргів, – розуміється це слово і тепер» [10: 5].

Отже, В. А. Лебедев пов'язує суть фінансів, насамперед, із здобуванням матеріальних засобів держави та доцільною організацією їх витрачання для виконання найвищих завдань.

Аналізуючи термін «фінанси» на початку ХХ ст., можна зазначити, що окремі позитивні аспекти дослідження цієї категорії не були взяті до уваги. У першу чергу це стосується вивчення економічних явищ у їх взаємозв'язку, на що вказав професор І. Х. Озеров як на «необхідність вивчення не лише способів, а й того, як способи, сукупність яких утворюють фінанси, впливають на інші аспекти життя» [15: 15].

Для конструктивного аналізу економічних поглядів на фінанси та наукового обґрунтування їх суті як системи необхідно, на думку професора С. В. Мочерного, дотримуватися двох основних правил: по-перше, враховувати зміст поняття «система» як категорії діалектики; по-друге, чітко визначити ос-

новні елементи та підсистеми в межах цілісної системи на абстрактному та конкретному рівнях [13: 14].

Як категорія діалектики термін «система» означає певну сукупність елементів, між якими існують стабільні відносини і зв'язки, а отже, відбувається взаємодія, у результаті якої виникають нові якості й властивості, не характерні окремим елементам.

В умовах командно-адміністративної системи термін «фінанси» значною мірою був пов'язаний із системою доходів і видатків держави та господарської діяльністю підприємств.

Головним концептуальним ядром визначення фінансів у такій системі було домінування відносин у таких варіаціях: відносини економічні, грошові, суспільні, виробничі, специфічні, що формують стрижень розуміння категорії фінансів.

Так, у підручнику «Фінанси» за редакцією російського вченого Л. А. Дробозіної зазначено, що «фінанси виражають економічні відносини в зв'язку з утворенням, розподілом і використанням фондів грошових коштів у процесі розподілу та перерозподілу національного доходу». Майже аналогічні визначення наводять у наукових працях інші російські науковці та окремі українські дослідники.

На думку професора О. Д. Василика, «фінанси слід розглядати, насамперед, як економічну категорію, що відображає сукупність відносин, пов'язаних зі створенням, розподілом і використанням фондів фінансових ресурсів» [6: 5]. Подібне до цього визначення формулюють вчені В. Д. Базилевич і Л. О. Баластрик. Вони стверджують, що в сучасному трактуванні фінанси – це система економічних відносин, які склалися в суспільстві між економічними суб'єктами з приводу створення, формування і використання фондів грошових коштів на основі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту (ВВП) [3: 8].

Акценти у визначенні фінансів зміщуються, якщо зосередити увагу на всьому процесі розширеного відтворення. Так, в «Економічній енциклопедії» зазначено, що фінанси – це «сукупність грошових відносин, пов'язаних із формуванням, мобілізацією, розміщенням фінансових ресурсів та з обміном, розподілом і перерозподілом вартості створеного на основі їх використання валового внутрішнього продукту (ВВП), а за певних умов – і національного багатства» [8: 796].

Фінансова наука України сьогодні зазнає значного впливу фінансових теорій розвинутих країн. Більше того, господарські процеси на практиці вимагають ефективної організації розширеного відтворення, результативність якого – сучасна наукомістка та конкурентоспроможна продукція. Реальність диктує пояснення різкого розширення дії фінансових атрибутів держави.

Аналіз сучасної зарубіжної наукової літератури свідчить, що термін «фінанси» має два значення:

- спеціальна самостійна наукова дисципліна, що вивчає грошові кошти та доходи і видаткову діяльність держави, у цьому випадку використовують поняття «державні фінанси» (Public finance);
- в інших випадках – більш загальний термін «фінанси» (finance, Business finances).

Так, у підручнику «Фінанси» З. Боді та лауреат Нобелівської премії К. Мертон вказують, що «фінанси – це наукова дисципліна, яка вивчає питання розподілу недостатніх грошових коштів у часі та в умовах невизначеності [5: 18].

Американський професор К. Шоуп зазначає, що «наука державних фінансів описує й аналізує функціонування державних фінансів з боку грошових асигнувань, соціальних виплат і методів фінансування цих потреб за допомогою податків, позик, іноземної допомоги та емісії грошей» [25: 3]. У підручнику «Державні фінанси в умовах демократії» Ш. Бланкарт подає визначення фінансової науки, характеризуючи її як «економічний аналіз державної діяльності» [4: 18]. Французький вчений-фінансист П. М. Годме зазначає, що «державні фінанси – це суспільне багатство у формі грошей і кредиту, яке перебуває у розпорядженні органів держави» [7: 37].

Англійський економіст Х. Дальтон визначає публічні фінанси як грошові доходи й видатки публічних органів [23: 1–2]. Німецький вчений Х. Ціммерман характеризує фінанси як сукупність доходів і видатків, сконцентрованих у бюджетах [27: 19]. Американський науковець Ф. Тейлор вважає, що фінанси – це процес формування і використання грошових фондів [26: 1–2].

Отже, аналіз засвідчує, що важливою особливістю фінансової науки Заходу є чітке розмежування фінансів приватного підприємницького сектору та державних фінансів, між якими мало спільного з погляду мети, функцій і результатів. Таким чином, зарубіжні вчені у більшості випадків розглядають фінанси держави зі суто фіскальних позицій виконання нею своїх функцій. Зокрема, професор Х. Дальтон зазначає, що «державні фінанси – це наука, яка перебуває на стику економіки (економікс) з політикою, вивчаючи доходи і видатки державних органів влади та їх взаємну відповідність. Відповідність зводиться не обов'язково до рівності, а до такого арифметичного співвідношення, яке за даних умов найприйнятніше» [22: 3–4].

З точки зору зарубіжних вчених, фінанси на мікрорівні є лише безпосередньою реакцією суб'єктів господарювання на рівень свого достатку і на ту частку, що присвоює держава у формі податків. Ринкову концепцію фінансів суб'єктів господарювання найліпше охарактеризували канадські вчені Е. Нікбахт і А. Гропеллі: «Фінанси – це застосування різних економічних прийомів і методів для досягнення максимального достатку фірми або загальної вартості капіталу, вкладеного у справу» [14: 5].

Більшість учених-фінансистів Заходу згідно зі своїми філософськими поглядами займають двозначну позицію. Надаючи перевагу суб'єктам фінансових явищ, вони зосереджують увагу на поясненні матеріалізації господарських зв'язків через поведінкові мотивації людей, які діють у сфері сегментних структур фінансів.

Оскільки між системою та елементами виникають проміжні ланки – окремі підсистеми, сама система – це сукупність певних підсистем та елементів і зв'язків між ними. Їй властиві ознаки цілісності та організованості, наявність інтегративних властивостей і функцій, саморух і загальна мета. Отже, в межах фінансів як системи функціонують техніко-економічні, організаційно-економічні та фактори економічної власності.

Серед факторів економічної власності можна визначити чотири таких види: фінанси приватних підприємств і корпорацій, фінанси населення, державні фінанси та міжнародні фінанси. Названі види фінансових підсистем взаємопов'язані. Вони утворюють єдину систему фінансів. Значною мірою відрізняється від наведених вище визначень твердження професора В. Л. Андрущенка. У монографії «Фінансова думка Заходу в ХХ столітті (Теоретична концепція і наукова проблематика державних фінансів)» він будує концепцію відносин, що стала «бастіоном» затратної економіки в державних фінансах [1: 86]. Не маючи змоги обчислити і визначити ефективність останніх, цю концепцію сприйняли як теорію невиправданого витрачання коштів, хоча реально асигнування коштів на певну мету, на думку автора, означає відмову від фінансування чогось іншого.

Однак така категоричність автора не обґрунтовує і не спростовує того, що фінанси справді виникають та існують як специфічні відносини між людьми, котрі мають і кількісні, і якісні характеристики. Отже, залежно від того, що беруть за основу при аналізі, відправним вектором будуть або абстракції, або реальні грошові кошти.

Враховуючи те, що фінанси є вагомою інституційною складовою економічної інфраструктури суспільства, а їх ознаки – грошова форма, розподільний і перерозподільний статус – властиві всім сферам і ланкам господарського процесу, фінанси ототожнюють із грошовими потоками, що опосередковують рух валового внутрішнього продукту на всіх стадіях відтворювального циклу: виробництва, розподілу, обміну та споживання. Фінанси – це не тільки невід'ємна зв'язкова ланка між створенням і використанням валового внутрішнього продукту, вони є головним важелем конституційного впливу держави на розподіл сукупного суспільного продукту та перерозподіл валового внутрішнього продукту. Тому об'єктивно фінанси – це епіцентр економічної, соціальної та міжнародної політики держави. Отже, чітко простежується фінансове наповнення базису структури відтворювальних процесів та їх надбудови – ланок управління фінансовою системою. Водночас господарські суб'єкти, формуючи грошові ресурси, перебувають у певних відносинах з контрагентами відтворю-

вального процесу. Залежно від їх ролі в суспільному відтворенні: чи вони безпосередні учасники виробництва, чи лише здійснюють регулювання розподільними важелями, – визначатимуть приналежність або до базисних структур, або до надбудовчого каркасу. Основою цього каркасу є фінансова структура, складовими якої є:

- стосунки між суб'єктами господарювання різних країн;
- відносини держави з урядами та суб'єктами господарювання іноземних країн;
- взаємовідносини держави і суб'єктів господарювання з міжнародними фінансовими інститутами і організаціями.

Цікавою є думка американського економіста Ф. Мішкіна щодо фінансової структури. Він вважає, що складовими фінансової структури є фінансові ринки та їх посередники [24: 39–50, 157–161]. Вони становлять ядро фінансової системи, без якого господарські процеси не можна здійснювати ефективно. Саме фінансова система забезпечує необхідні умови переміщення ресурсів від одних контрагентів відтворювального процесу до інших, дає змогу підтримувати сприятливий інвестиційний клімат у межах національної економіки і, як зазначає вчений-економіст М. І. Крупка, «живить джерела економічного зростання» [9: 54].

Таким чином, фінанси виражають відповідні грані відтворювального процесу, кожна з яких формується у процесі взаємодії окремих елементів.

Основними елементами фінансових відносин у техніко-економічних зв'язках відтворювального процесу є забезпечення грошовими коштами, поглиблення спеціалізації, кооперації, комбінування виробництва, його концентрація та автоматизація.

Організаційно-економічні відносини відтворювального процесу потребують забезпечення грошовими коштами процесу взаємодії маркетингової та управлінської діяльності як на мікро-, так і на макрорівні.

При аналізі функціонування фінансів щодо економічної власності слід вказати обов'язкове забезпечення грошовими коштами різних галузей суспільного відтворення та об'єктів привласнення. Залежно від рівня формування фондів грошових коштів, фінанси мають таку структурну організацію:

- централізовані фінанси, що створюються на рівні держави (Державний бюджет, місцеві бюджети, Пенсійний фонд, Фонд соціального страхування, Фонд соціального захисту інвалідів України, Фонд сприяння сім'ї та дитинству, фонди міністерств та відомств тощо);
- децентралізовані фінанси, тобто фонди підприємств і організацій (амортизаційний фонд, фонд оплати праці, фонд виплати дивідендів, резервний фонд, фонд економічного стимулювання тощо).

У сфері міжнародних фінансів, крім національних суб'єктів – держави, підприємств, громадян, виділяють наднаціональні суб'єкти – міжнародні організації та міжнародні фінансові інституції. На основі такого умовного поділу окремі автори звужено трактують міжнародні фінанси, вважаючи, що вони відображають тільки діяльність міжнародних організацій і фінансових інститутів.

Теорія та набутий досвід підтверджують, що під час трансформаційних процесів фінанси реструктуризуються не тільки за простором їх функціонування, а й за походженням суб'єктів, які умовно можна поділити на національно-державні та міжнародні. Так, національно-державні, як правило, циркулюють у межах території однієї держави, не залучаючи іноземних суб'єктів, на основі національного законодавства і є тільки внутрішньо-національними.

Міжнародні фінанси включають міждержавні та транснаціональні кредитно-фінансові відносини, для яких характерний іноземний елемент. До того ж міжнародні фінанси є не лише результатом відносин держав як цілісних блоків. Вони передбачають співробітництво з метою раціонального розміщення внутрішніх сил для вироблення раціональних зовнішньоекономічних і політичних рішень.

Таким чином, фінансові відносини реалізуються у двох діалектичних формах: національно-державні й міжнародні фінанси. Хоч національно-державна форма є первинною щодо міжнародної, останню можна розглядати як вищу, досконалішу та ліпше системно структуровану. Проте це твердження доволі дискусійне. Опосередкованість усіх економічних, культурних, спортивних та інших відносин у світових господарських процесах зумовлює об'єктивне існування фінансів, особливістю котрих як економічної категорії є грошова форма. Зростання зовнішньоекономічних зв'язків будь-якої країни, як засвідчує практика, базується на її приналежності до певного регіонального економічного угруповання. Досвід західноєвропейської інтеграції, створення Європейського Союзу, впровадження євро вказують на те, що основи цих процесів закладено на мікрорівні у вигляді взаємовигідного співробітництва конкретних компаній, банків, фінансово-промислових груп, їхніх спільних інвестиційних проектів, спільних підприємств тощо.

Активізація діяльності Європейського Союзу та налагодження світових взаємозв'язків, спрямованих на вирішення глобальних проблем людства, зумовлює формування принципово нової структури економічних, культурних, політичних та інших відносин, однак цьому перешкоджатиме функціонування традиційної структури фінансів.

Фінанси, будучи вартісним результатом господарської діяльності, є в цілому узагальненим інтегрованим виразом вартості. Розвиток інформаційних технологій, використання електронних носіїв економічних операцій дають змогу більш точно і ґрунтовніше здійснювати фінансове оцінювання, повніше використовуючи при цьому математичний апарат. Відображаючи результати ринкової конкуренції, фінанси дедалі більше сприяють вирішенню людських проблем, об'єднують різні економічні інтереси, а це потребує регулювання, тобто втручання держави через фінансові агрегати в економічні процеси. Тому в су-

часних умовах господарювання жодна з країн, навіть найбільш розвинута, не прагне бути лідером на світовому ринку з усіх видів продукції, що вона може потенційно виробляти. Пріоритет надається лише тим секторам економіки, які мають реальні умови для отримання конкурентних переваг на світовому ринку. Підтвердженням цього є повна відсутність телевізійних заводів у США. Для України з метою раціонального використання національних ресурсів у процесі структурної перебудови особливо актуальним є формування аналогічних господарських комплексів і створення подібного механізму підтримки пріоритетних виробників та вдосконалення на цій основі структури виробництва. Отже, одним із головних завдань уряду є виважена підтримка технологічних і експорторієнтованих виробництв. Зарубіжний досвід засвідчує, що і в складних економічних умовах сильна держава може впливати, хоч і мінімально, на промислову політику. Суть цієї промислової політики полягає у тому, що вона сприяє виробленню фінансових атрибутів, адекватних умовам ринку, вимогам незалежної держави та ефективному інтегруванню останньої в Європейський Союз та світову спільноту.

Проаналізувавши міжнародні економічні процеси, можна уявити чітку картину формування світового господарства, взаємопов'язані елементи якого репрезентовані країнами різного рівня розвитку, соціального та політичного устрою. Прагнення незалежних держав бути членами різних міжнародних економічних угруповань є результатом того, що економічне життя дедалі більше виходить за національні межі, транснаціоналізується.

Фінанси як система вартісних відносин базуються на використанні цін. Саме на основі ціни складаються та структуризуються пропорції капіталу. Ціни на продукцію зовнішньоекономічної діяльності залежать від величини витрат на виробництво, споживчої вартості продукту і рівня цін конкурентів. Витрати на виробництво одного й того самого продукту в різних країнах різні, що суттєво відображається на рентабельності виробництва. Експортери та імпортери мають різні інтереси, тому їх змагання в ціноутворенні на світовому ринку не адекватні. Експортер при визначенні ціни, крім трьох перелічених факторів, як правило, застосовує поправочний коефіцієнт. Імпортер розраховує ціну контракту відповідно до конкретного середовища, застосовуючи різні комерційні та техніко-економічні поправки. Крім того, експортери й імпортери при встановленні цін ураховують монополізацію ринку, демпінг, інфляцію, сезонність, курси валют та інші фактори.

Аналіз сучасних умов здійснення експортно-імпортних операцій вітчизняними суб'єктами господарювання засвідчує, що найбільший вплив на їх розвиток має правове середовище зовнішньоекономічної діяльності. Воно в Україні доволі нестабільне. Найбільше змінюються підзаконні акти, що робить процес довготермінового планування діяльності ризикованим. Тому майже всі розвинені країни, країни, що розвиваються, країни з перехідною економікою здійснюють ринково орієнтовану політику, відкриваючи різні сектори своєї економіки для міжнародної конкуренції. Це, в свою чергу, вимагає єдиних правил і нормативів, реалізованих у правових інструментах СОТ, до членства в якій прагне Україна.

Важливе значення для міжнародних фінансів мають правила, конвенції, закони, прийняті міжнародними організаціями, а саме: Вексельний закон, ухвалений Женевською конвенцією в 1930 р., Уніфіковані правила по інкасо № 322 та Уніфіковані правила для документарних акредитивів № 400, прийняті Міжнародною торговою палатою, Міжнародні правила «INCOTER MI-90», зокрема правові тексти СОТ, які приблизно налічують 400 сторінок, що доповнюють більш ніж 22 000 сторінок національних Розкладів, в яких подано перелік конкретних зобов'язань, прийнятих країнами-членами СОТ.

Значимим інструментом регулювання ціни в зовнішньоекономічних відносинах є використання експортного мита, що дає змогу підтримати розвиток окремих галузей економіки, забезпечити їх необхідною сировиною, а також встановити ефективний економічний бар'єр на шляху неконтрольованого експорту. За новим тарифом України (Закон України «Про митний тариф» від 5 квітня 2001 р.) упроваджується цілісна система оподаткування товарів ввізним митом і створюються умови для приєднання України до ГАТТ/СОТ та Конвенції з гармонізованої системи опису та кодування товарів.

В умовах жорсткої конкуренції на зовнішніх ринках українські товари та послуги стають об'єктом антидемпінгових заходів, унаслідок яких для вітчизняних виробників закриваються найпривабливіші ринки збуту. Насамперед це стосується конкурентоспроможної продукції металургійної та хімічної галузей промисловості. За роки незалежності України в 24 державах світу вжито антидемпінгові заходи проти імпорту української продукції за 64 товарними позиціями [19: 273].

Суттєвий вплив на фінанси господарюючого суб'єкта за експортно-імпортними операціями з іноземними партнерами має організація міжнародних розрахунків. Від того, яка форма розрахунків або метод платежу використовується, залежить дохід, фінансова стійкість, платоспроможність і ліквідність господарюючого суб'єкта. Практика засвідчує, що в Україні майже не використовується документарне інкасо, а також вексель за експортно-імпортними операціями.

Фінанси виражають складну ієрархічну структуру, цілісність якої визначає субординацію окремих фінансових відносин і категорій, що її відображають. Обслуговуючи насамперед систему економічних зв'язків у плані способу господарювання із властивими йому відносинами, формами й методами впливу на процес виробництва, розподіл і споживання, фінанси в ринкових відносинах є основою господарського механізму, що зумовлює економічні процеси як на національному, так і на міжнародному рівнях. Таким чином, міжнародні фінансові відносини – це одна з основних форм міжнародних економічних відносин, функціонування і розвиток яких пов'язані з існуванням та обслуговуванням усього комплексу міжнародних зв'язків на земній кулі.

Однак у функціонуванні міжнародних фінансів, на відміну від національних, є особливості, пов'язані зі значним відривом у часі матеріальних і фінансових потоків, завдяки чому динамічно розвивається фінансовий сектор світової економіки. Так, обсяг фінансових операцій на фінансовому ринку протягом

дня становить понад 1 трлн. дол. США. Тобто щороку їх величина сягає 350–400 трлн. дол. Якщо проаналізувати окремі складові фінансового ринку, то лише на ринку цінних паперів циркулює щорічно майже 20 трлн. дол. Міжнародні кредити становлять приблизно 15 трлн. дол., міжнародний обсяг фінансових ресурсів, так звані фінансові похідні: депозити, ф'ючерси, – 10 трлн. дол. щорічно, прямі іноземні інвестиції, наприклад у 2000 р., – 500 млрд. дол., загальна їх сума лише за післявоєнний період досягла 3,0 трлн. дол.

Фінансова домінанта починає відігравати провідну роль. Фінансові трансакції є тією головною складовою частиною, що нині визначає тенденції розвитку сучасної світової економіки. За визначенням колишнього федерального канцлера Німеччини, доктора економіки Г. Шмідта, з усього обсягу фінансових операцій, які здійснюються у світі, лише 1–2% засвідчують реальний рух товарів і послуг, а 98% – часто спекулятивний капітал. Більше того, глобальні фінансові системи дедалі більше відділяються від реальної економіки. Номінальна вартість віртуальних деривативних угод досягла рівня 50 трил. дол., що вдвічі більше за річний світовий дохід.

За рівнем глобалізації фінансова сфера сьогодні випереджає всі сфери реальної економіки, а поширення інформаційних технологій перетворило світовий фондовий та валютний ринок на єдиний глобальний фінансовий простір, водночас якісно змінивши відносну цінність ресурсів, висунувши на перший план найбільш мобільні – інтелект і фінанси. Як зазначає економіст З. О. Луцишин, світовий фінансовий сектор став практично незалежним від державного контролю і регулювання. Окрім того, відбулася принципова зміна моделі взаємодії цього сектору з державними регуляторами. За існуючими оцінками, менше 30% ринку цінних паперів країн «Великої сімки»¹ контролюється державою чи підпорядковано державним інтересам. Світовий фінансовий ринок переміщує за місяць понад 3 трлн. дол. з країни в країну. З них 2 трлн. дол. – гроші, що не контролюються державою чи іншими офіційними інститутами. У приватного капіталу більше ресурсів, ніж у центральних банків деяких країн, навіть таких як США. Не національні уряди, а приватний капітал визначає сьогодні ситуацію на світовому фінансовому ринку [11].

Тому й виникла нагальна потреба у теоретичному обґрунтуванні міжнародних фінансів та їх практичному застосуванні в господарському комплексі України.

Для об'єктивного розширення світових господарських взаємовідносин слід здійснювати зовнішньоекономічну діяльність як необхідний атрибут господарського існування. Таким чином, опосередкованим «кожухом» міжнародних економічних процесів є міжнародні фінанси – фінанси зовнішньоекономічних зв'язків, які базуються на конкретних господарських діях і взаємозв'язках, виражених у підсумку вартісними показниками.

¹ Незважаючи на те, що де-юре існує «Велика вісімка», у світовому фінансовому середовищі вагомий вплив де-факто залишився за «Великою сімкою».

Реалізація фінансів зовнішньоекономічних зв'язків відбувається у вигляді руху грошових потоків, які переливаються з однієї країни в іншу у процесі виробництва шляхом переміщення матеріальних ресурсів під час кругообігу капіталу, а також тимчасово вільних капіталів за допомогою світових фінансових ринків.

Характерною рисою фінансів зовнішньоекономічних зв'язків є можлива відсутність держави як суб'єкта управління та господарювання.

Отже, фінанси зовнішньоекономічних зв'язків опосередковують економічні відносини, що виникають у процесі формування й використання в господарському комплексі України доходів і фондів в іноземній та національній валюті. Особливістю фінансів зовнішньоекономічних зв'язків є те, що їх аналіз охоплює відносини, які виникають на підставі утворення та використання грошових доходів і грошових фондів, що формуються у результаті здійснення зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів світового ринку.

Розширення участі України в світових господарських процесах об'єктивно зумовлює існування адекватного фінансового механізму, що, в свою чергу, сприяє розвитку зовнішньоекономічної діяльності або гальмує її.

Суб'єктами такої діяльності можуть бути держава, галузеві, міжгалузеві й територіальні структури управління, виробничі об'єднання, підприємства різних форм власності та інші підприємницькі структури. Нині в нашій державі з 85 тис. підприємств 52 тис., або 61% від їх загальної кількості, приватизовано. У недержавному секторі працюють понад 50% осіб, у державному – 47,5%. Зовнішньоекономічні зв'язки здійснюють більш ніж 13 тис. суб'єктів господарювання. Це пов'язано, насамперед, із неадаптованістю більшості підприємств до швидкозмінних ситуацій на зовнішньому ринку.

Для врегулювання відносин між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності щодо експортування, імпортування та надання різних послуг необхідно використовувати важелі валютного коригування. Фінанси зовнішньоекономічних зв'язків мають форму валютних, гривневих і міжнародних платіжних засобів. Вони опосередковують економічні відносини між цими суб'єктами господарювання в процесі формування та використання як централізованих, так і децентралізованих грошових фондів. Такі відносини реалізуються за активної ролі держави.

Фінанси зовнішньоекономічних зв'язків становлять невід'ємну частину фінансів держави. Їх цілісність відображена у зведеному балансі фінансових ресурсів і витрат України. Так, доходи від зовнішньоекономічної діяльності в 1992 р. становили 0,2%, у 1993 р. – 1,3%, 1994 р. – 0,9%, 1995 р. – 1,1%, 1996 р. – 1,0%, 1997 р. – 1,1%, 1998 р. – 1,3%, 1999 р. – 1,2%, 2000 р. – 1,3%, у 2001 р. – 1,4%. Видатки, відповідно, в 1993 р. становили 0,8%, у 1994 р. – 0,4%, 1995 р. – 0,3%, 1996 – 0,3%, 1997 р. – 0,4%, 1998 р. – 0,5%, 1999 р. – 0,5%,

2000 р. – 0,7%, у 2001 р. – 0,8%. За попередніми розрахунками, експорт України у 2002 р. збільшився на кілька пунктів².

Фінанси зовнішньоекономічних зв'язків відображають економічні відносини, що виникають при зміні форм власності. Безпосередній кругообіг коштів у процесі виробництва й споживання зумовлює перехід вартості при її розподілі в грошовій або уречевленій формі від одного власника до іншого.

Фінанси зовнішньоекономічних зв'язків виконують такі функції: формування доходів і фондів в іноземній валюті та гривнях; їх використання та контроль за утворенням і використанням відповідних ресурсів.

Контрольна функція фінансів зовнішньоекономічних зв'язків проявляється при формуванні та використанні доходів і фондів. Вона реалізується у процесі кругообігу валютних коштів. Валютно-фінансовий механізм – це один із важелів реалізації економічних інтересів через розподіл та перерозподіл результатів зовнішньоекономічних операцій. Фінанси зовнішньоекономічних зв'язків створюють можливість і забезпечують умови для визначення, порівняння й оцінювання затрат і результатів господарських операцій, що відбуваються на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Відповідно до нинішнього стану справ і прогнозу на найближчий період не передбачається різке збільшення фінансових ресурсів від зовнішньоекономічної діяльності. Тільки будучи економічно самостійними, налагодивши виробництво конкурентоспроможної продукції та забезпечивши відповідну поінформованість потенційних партнерів, українські підприємства зможуть зайняти належне місце на міжнародному ринку, включитись у функціонуючу систему відносин з її принципами та внутрішньою логікою розвитку.

Таким чином, фінанси зовнішньоекономічних зв'язків – це сукупність економічних відносин, у результаті яких, на основі розподілу і перерозподілу частини сукупного суспільного й валового внутрішнього продуктів, отриманих від зовнішньоекономічної діяльності, відбувається формування та використання грошових доходів і фондів держави, галузевих, міжгалузевих, територіальних структур управління, виробничих об'єднань та інших підприємницьких структур в іноземній, національній валютах і міжнародних платіжних засобах. Це один з аспектів міжнародних фінансів.

Суть іншого аспекту полягає в опосередкуванні життєдіяльності міжнародних організацій, а також виконанні ними відповідних завдань і досягненні певної мети.

У сучасних міжнародних відносинах безперервно зростає роль міжнародних організацій. У результаті об'єктивних тенденцій розвитку людства збільшується кількість проблем, які одна держава не спроможна вирішити самостійно без постійного співробітництва з іншими країнами через функціональну діяльність міжнародних організацій. Проте обмежувати роль міжнародних організацій

² Автор розрахував за даними Державного комітету статистики.

тільки забезпеченням взаємозв'язків між країнами було б неправильно. Зміст їх роботи полягає у вирішенні наявних нині й подальших проблем співробітництва.

Важлива ознака міжнародних організацій – існування постійних компетентних органів із відповідними функціями та порядком функціонування. Їх створюють, як правило, на основі багатостороннього міжнародного договору, доповненого рядом угод із певних питань, що визначають мету, завдання, структуру та концепцію органів, членство, права й обов'язки членів, процедуру роботи.

Найважливіша міжнародна фінансова організація – Міжнародний валютний фонд. Як відомо, в 1992 р. Україна вступила до цього впливового об'єднання. На початок 2000 р. членами МВФ були 182 країни світу. Для виконання своїх функцій МВФ, як й інші організації, потребує коштів, джерелами яких є внески країн-членів, а також діяльність самих організацій.

На час вступу до МВФ Україні була визначена квота у сумі 665 млн. одиниць СПЗ («спеціальних прав запозичення»). З 1998 р., внаслідок збільшення розміру квот на 50%, внесок України досягнув 997,3 млн. СПЗ. За резолюцією ради керівників МВФ (№ 47-5) наша держава сплачує 22,7% її підписного внеску в СПЗ або у валютах інших держав-членів, що їх обрав директор-розпорядник МВФ. Залишок підписного внеску сплачують у валюті України.

Значення МВФ полягає у підтриманні стабільності в міжнародних валютних відносинах із метою сприяння економічному зростанню, розвитку народної торгівлі та забезпеченню високого рівня зайнятості й доходу. Водночас стабільність базується на довірі у сфері валютних відносин між державами, на міжнародному співробітництві й на зменшенні незбалансованості платіжних балансів.

Для досягнення поставленої мети МВФ розробив «Кодекс поведінки», який згодом змінився, але його основою залишились особливості валютного курсу країн-членів, конвертованість валют, механізм платежів за поточними операціями. Для виконання своїх функцій МВФ регулярно аналізує економічну, фінансову та валютну політику країн світу.

Отже, маючи значні грошові ресурси й відповідну інформацію, МВФ може впливати як на міжнародний, так і на національний економічний фінансовий розвиток тієї чи іншої країни.

Окремі міжнародні організації забезпечують переважно збір інформації й публікацію статистичних даних.

Фінанси міжнародних організацій мають розвинуту інституціональну структуру, межі функціонування частини з них охоплюють всю земну кулю, решта дещо географічно обмежені.

Останній аспект міжнародних фінансів базується на опосередкуванні економічних відносин країн щодо створення й витрачання спільних коштів для наднаціонального регулювання господарських процесів.

Насамперед це стосується Європейського Союзу, який має свій бюджет. На початку функціонування ЄС було поставлено завдання узгодженості й уніфікації національних бюджетів. Важелями такого процесу стали:

- зближення й уніфікація бюджетної документації та статистичних показників;
- вирівнювання частки бюджетних доходів у ВВП;
- координація бюджетної політики;
- гармонізація структур бюджету;
- узгодженість системи податків і податкової політики.

До керівних органів Європейського Союзу належать: Рада міністрів, Комісія європейських співтовариств, Європейський парламент і Суд європейських співтовариств.

На початку 1960-их рр. Комісія ЄС розробила Програму гармонізації національних бюджетів, що передбачала відповідні дії: вироблення рекомендацій з уніфікації бюджетної статистики та збільшення структур бюджетів, зіставлення й аналіз бюджетів, розробку методики гармонізації бюджетної політики тощо. Передбачали запровадити єдину бюджетну класифікацію центральних і місцевих бюджетів, уніфікувати бюджетний період, складати прогнозовані багаторічні бюджети на 3–5 років, щоб на цій основі координувати фінансування об'єктів соціальної інфраструктури. У 1980-ті рр. перед ЄС постали інші завдання: зниження рівня інфляції, досягнення стійких темпів економічного зростання, зменшення безробіття, стабілізація платіжних балансів. Відповідно до них Комісія ЄС визначила основні напрямки в бюджетній політиці: скорочення дефіцитів держбюджетів; збільшення частки бюджетних коштів, які виділяють на інвестиції; перекваліфікація робочої сили та зниження виробничих витрат; підвищення рівня контролю за використанням коштів на соціальні доходи.

Слід зауважити, що гармонізація бюджетної політики – процес із внутрішніми протиріччями. З одного боку, формально зменшилась автономія окремих держав у бюджетному регулюванні; країни зобов'язали подавати керівництву ЄС проекти своїх бюджетів і звітів про їх виконання, інформувати органи ЄС про проведення відповідних бюджетних заходів. З іншого боку, господарські механізми країн-учасниць залишаються автономними, хоч і взаємопов'язаними; держави мають різний рівень економічного розвитку, неоднакову соціально-політичну ситуацію всередині країни, що, відповідно, спричинює протиріччя інтересів як у бюджетній, так і загалом в економічній політиці.

Інтеграційні процеси, що відбуваються і нині, зумовили утворення Митного союзу, уніфікацію податкової, кредитної, фінансової політики держав ЄС та створення єдиної валюти, збільшення кількості країн-членів із 6 держав до 15. На сучасному етапі, після розпаду соціалістичної системи, всі країни Європи намагаються стати членами ЄС. За статтею 199 Римського договору, ЄС повинен мати спільний бюджет, оскільки це – головна фінансова база інтегра-

ційних заходів. Він охоплює всі галузі економічної діяльності ЄС. За своєю суттю бюджет характеризує фінансове становище Європейського Союзу.

Головним сенсом бюджетної політики Європейського Союзу кінця ХХ – початку ХХІ ст. є, по-перше, синхронізація діяльності податкових систем країн учасників та, по-друге, введення єдиної валюти євро. Емітент євро – Європейський центральний банк. Введення колективної валюти відбувалось у два етапи.

Перший – з 1 січня 1999 р. до 1 січня 2002 р. У цей час євро використовували тільки в безготівковому обігу паралельно з національними валютами. За господарськими суб'єктами зберігалось право вибору між цими грошми. В обов'язковому порядку з 1 січня 1999 р. тільки в євро проводились: міжбанківські розрахунки, здійснювались операції на фінансових ринках, здійснювалась емісія державних цінних паперів.

Другий – з 1 січня 2002 р. до 1 липня 2002 р. За цей період Національні валюти країн-учасників ЄВС повністю замінюються на євро в усіх сферах безготівкових розрахунків. Банкноти та монети в євро надходять у готівковий обіг і використовуються паралельно з національними грошовими знаками, які з 1 липня 2002 р. втрачають статус законного засобу платежу.

Початковий курс євро був установлений у співвідношенні 1 євро = 1 екю станом на 31 грудня 1998 р. З 1 січня 1999 р. розрахункова одиниця Європейського співтовариства скасована.

На шляху до широкої інтеграції України у світогосподарський простір стоять досить значні перешкоди. Найголовніша з них – стан економіки держави. І хоча всі гілки влади України декларують про певні позитивні зрушення в макроекономічних показниках з 2000 р., реальний стан господарських процесів бажає бути ліпшим.

Бюджет ЄС складається в євро за курсом, розрахованим на 1 лютого. Основним доходом бюджету є податки. Податкова політика – це частина бюджетної політики. Водночас податки самостійно впливають на економіку країни. Вони є одержавленою частиною національного доходу і головним джерелом фінансових ресурсів держави.

У ринковій економіці податки – основний важіль господарської й соціальної політики держави. Види та розмір податків, що їх сплачують країни, встановлюють згідно зі законами спільноти, і ці податки надходять безпосередньо до скарбниці ЄС.

Характеризуючи процес розвитку податкових систем держав ЄС, необхідно зазначити, що він виявився набагато складнішим, ніж очікували. Це зумовлено значними відмінностями у рівнях податків окремих країн. Так, частина податків у ВВП коливається від 30,5% в Іспанії до 46,5% у Люксембурзі й 51,4% у Данії. Питома вага прямих податків у загальній сумі доходів – від 15,5% у Греції до 38,6% у Великій Британії, непрямих податків – від 19,5% в Іспанії до 44,9% у Данії. Відмінність у структурі непрямих податків значна. Так, частина податку на додану вартість коливається від 22% у Греції та Данії до 10% у

Люксембурзі. Особливо значні відмінності пов'язані із внесками до фондів соціального страхування – від 55% у Німеччині до 4,9% у Данії.

Однак за період еволюції країни ЄС виробили певні загальні висновки щодо бюджетної політики. Так, надто висока частка податків у валовому внутрішньому продукті не менш шкідлива, ніж низька. Вона не має перевищувати 50%. Це наочно підтверджує в усіх країнах тенденцію до збільшення частки ВВП, яку держава мобілізує в своє розпорядження за допомогою системи податків. Зокрема, у Швеції частка ВВП зросла на 26,9 пункту, у Франції – на 9,7, Італії – на 3,8, Великій Британії – на 8,6, у Німеччині – на 9,8. В Україні шляхом оподаткування держава мобілізує у своє розпорядження понад 55% загальних доходів бюджету. В різних країнах цей процес відбувається під впливом різних факторів. Проте загальним правилом є те, що ринкова економіка потребує втручання держави у процеси перерозподілу створеного валового внутрішнього продукту для прискорення темпів економічного розвитку і соціального захисту різних верств населення.

Взагалі податкова гармонізація включає не тільки приведення систем оподаткування до єдиного знаменника, тобто зближення податкової структури, механізму стягнення, розміру основних податкових ставок, а й погоджену податкову політику країн під час розв'язання як кон'юнктурних, так і довготермінових структурних проблем. Гармонізована податкова політика означає, що автономне застосування податкових важелів окремими країнами ЄС має перебувати під контролем керівництва Європейського Союзу, котре відповідно до інтересів усіх партнерів визначає податкову політику кожного учасника ЄС. Крім цього, податкова уніфікація потребує докорінної перебудови національних податкових систем.

Отже, на рівні Європейського Союзу оптимізація оподаткування полягає в пошуках доцільного балансу між специфічними та універсальними податками, зокрема, податком на додану вартість, акцизним збором з точки зору їхнього фіскального та ринково-коригуючого значення.

Видаткова частина бюджету включає кошториси видатків усіх керівних інститутів ЄС. Вона концентрує понад 95% усіх загальних фінансових ресурсів ЄС, джерелами яких є 2,5–3% коштів національних бюджетів країн-членів та 20% офіційних золото-доларових їх резервів. До кошторису Комісії ЄС входять усі бюджетні фонди: Європейський фонд орієнтації і гарантування сільського господарства, Європейський фонд регіонального розвитку, Європейський соціальний фонд, видатки на проведення науково-технічної та промислової політики ЄС.

Відповідно до статті 200 Римського договору, доходи бюджету ЄС необхідно формувати з фінансових внесків країн-членів. Створення власної фінансової бази – це перший випадок в історії функціонування інтеграційного співтовариства. Починаючи з 1971 р., до бюджету ЄС поряд із внесками держав почали надходити власні ресурси у вигляді сільськогосподарських зборів на аграрну продукцію, яку завозили з інших країн; митних тарифів на ввезення промислової продукції до регіону з-за його меж; податку на додану вартість. Час-

тина цього податку з 1979 р. надходить до євробюджету на правах власних ресурсів співтовариства. Щорічно встановлюють частку ПДВ, яку відраховують країни до бюджету ЄС. Зазначена сума податку не має перевищувати 1%.

Вступ до Європейського Союзу для України бажане і значною мірою невідкладне завдання для відпрацювання спільними зусиллями послідовності та механізмів інтеграції. У 1996 р. ЄС визнав Україну як державу з перехідною економікою, що дало українським підприємцям окремі пільги на європейських ринках. Україна також перебуває в режимі найбільшого сприяння у торговельних відносинах.

Проблеми першочергового значення, що нагально необхідно вирішувати для успішної інтеграції України у світовий фінансовий простір, є реструктуризація фінансів підприємств, податкової, бюджетної та кредитної систем, а також небанківських фінансових інституцій в уніфіковані структури згідно міжнародних вимог.

Таким чином, проаналізовані аспекти фінансових відносин у міжнародних економічних зв'язках становлять єдине поняття «міжнародні фінанси». Саме за допомогою міжнародних фінансів здійснюється міждержавний перерозподіл фінансових ресурсів, створення і використання яких здійснюється на світовому ринку для задоволення спільних потреб та ефективного їх використання. Звичайно, це не вичерпує всіх граней цієї категорії, але чим повніше й глибше суспільство визначає і використовує економічні категорії, тим вагоміший соціально-економічний ефект дає їх застосування.

Література

1. Андрущенко В. Л. Фінансова думка Заходу в ХХ столітті (Теоретична концепція і наукова проблематика державних фінансів). – Львів: Камінь, 2000. – С. 86.
2. Бабич А. М., Павлова Л. Н. Финансы. – Москва: ИД ФБК – ПРЕСС, 2000. – С. 9.
3. Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Державні фінанси. – Київ: Атіка, 2002. – С. 8.
4. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії: – К.: Либідь, 2000. – С. 18
5. Боди З., Мертон К. Финансы. – Москва–Санкт-Петербург–Київ: «Вильямс», 2000. – С. 18.
6. Василик О. Д., Павлюк К. В. Державні фінанси України. – Київ: НІОС, 2002. – С. 5.
7. Годме П. М. Финансовое право: Пер. с франц. – М.: Прогресс, 1980. – С. 37.

8. Економічна енциклопедія. – Київ: Академія, 2002. – С. 796.
9. Крупка М. І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2001. – С. 54.
10. Лебедев В. А. Финансовое право. – СПб, 1989. – Т.1. – Вып. 1. – С. 5.
11. Луцишин З. О. Формування глобальної фінансової архітектури світового господарства: Автореф. дис. ... докт. екон. наук. – Київ, 2003. – С. 13.
12. Миляков Н. В. Финансы. Курс лекций. – Москва: ИНФРА – М., 2002. – С. 5.
13. Мочерний С. В. Методологія економічного дослідження. – Л.: Світ, 2001. – С. 14.
14. Нікбахт Е., Гропеллі А. Финанси. – К.: Вік, Глобус, 1992. – С. 5.
15. Озеров И. Х. Основы финансовой науки. Вып. 1. – М., 1908. – С. 15.
16. Родионова В. М. Дискуссионные вопросы сущности и функций советских финансов. – М., 1984. – С. 55–60.
17. Савельев Є., Куриляк В. Нова економіка і модель її формування в Україні // Журнал Європейської економіки. – 2002. – Т.1 (№1). – С. 25-38.
18. Суторміна В. М. Финансы капиталистических государств. – К.: Вища школа, 1983. – С. 12.
19. Україна за роки незалежності (1991–2002 рр.). – Київ, 2002. – С. 273.
20. Финансы / Под ред. В. М. Родионовой. – М.: Финансы и статистика, 1995. – С. 11.
21. Финансы / Под ред. проф. Л. А. Дробозиной. – Москва: ЮНИТИ, 2000. – С. 10.
22. Dalton H. Principles of Public Finance. – New York, 1955. – P. 3–4.
23. Dalton H. Principles of Public Finance / Routledge and Hegan Raul Ltd., London: Ecy.1964. – P. 1–2.
24. Mishkin F. The economics of Money, Banking and Financial Markets. Third edition. – 1992. – P. 39–50, 157–161.
25. Shoup C. S. Public Finance. – London: Weidenfeld and Nicolson, 1969. – P. 3.
26. Taylor F. The Economics: Public Finance. New York: Macmillan Company. 1961. – P. 1–2.
27. Zimmermann H., Henke K. Finanzwissenschaft. – Munchen: Vahlen, 1994. – S. 19.